

SAMMANFATTNING:

I flera av EU:s medlemsländer är yttrandefriheten hotad. Reportrar utan gränssers pressfrihetsindex visar att flera EU-länder rankas oacceptabelt lågt då

det gäller press- och yttrandefrihet. I denna briefing berättar EU- och demokratiminister Birgitta Ohlsson om hoten på hemmaplan mot de värden och principer som många europeiska länder

länge hållit högt. Såväl inskränkningar i yttrandefriheten som hoten för andra demokratiska rättigheter diskuteras. Enligt ministern har EU nu mycket att bevisa.

BRIEFING: Yttrandefrihet och demokrati på tillbakagång i Europa

AV: BIRGITTA OHLSSON

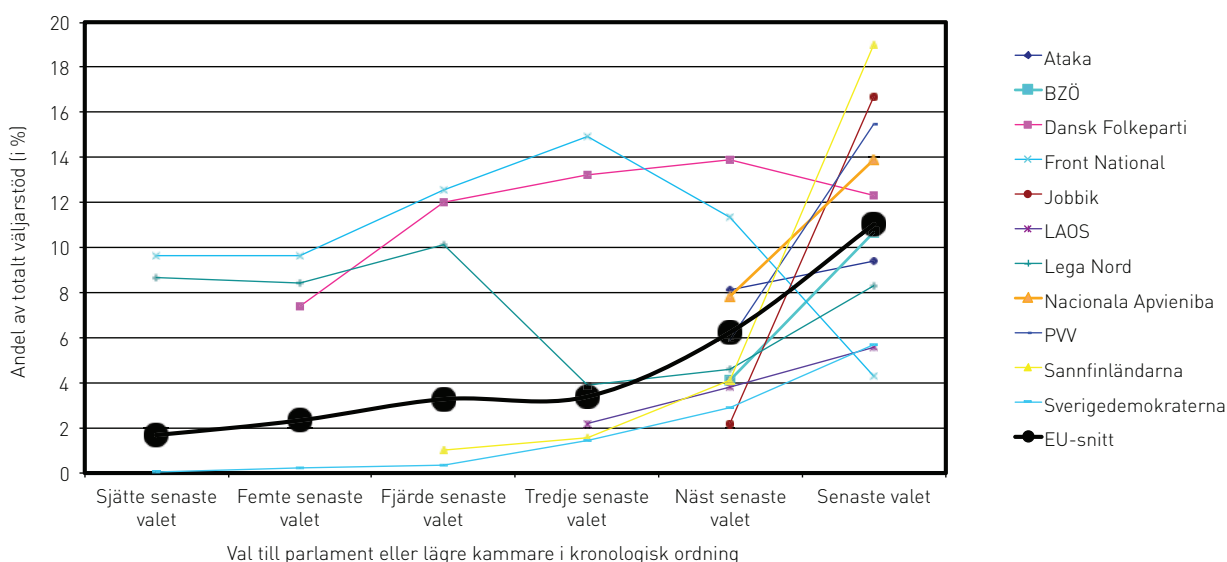
Från ett namn till ett nummer. Siffran 78651 tatuades i mars 1944 på den 17-åriga franska judinnan Simone Jacobs armlid när hon kom till Auschwitz tillsammans med sin familj. En spillra av släkten Jacob levde vid andra världskrigets slut ett år senare. Det var på dessa ruiner av Förintelsen, världskrig och förtryck som EU grundades. Nu, mer än ett halvt århundrade senare, står Europa inför en ekonomisk kris. Men vi har också en politisk kris. Ett växande avstånd mellan politiker och medborgare har gett populistiska, antiliberala och nationalistiska partier grogrund. De ekonomiska problemen ger utrymme för en protektionistisk och främlingsfientlig retorik. EU:s grundläggande värden hotas när tonen mot minoriteter – inte minst romer – har hårdnat i Frankrike, en hårt kritiserad medielag införts i Ungern och myndigheter i Litauen har hotat att stoppa landets första Prideparad.

Populistiska partier i Europa växer i snabb takt. De senaste två nationella valen har de i snitt nästan fördubblat sitt väljarstöd. Och tyvärr är detta en långsiktig trend. Känslan av marginalisering i en globaliserande värld gör att antiestablishmentretoriken får fotfäste. Tron på politikerna och statens förmåga att hantera den nuvarande ekonomiska krisen minskar i takt med varje misslyckat räddningspaket. Visst vore det önskvärt med mindre statlig inblandning i ekonomin, såväl på arbetsmarknaden som inom näringslivet och på världsmarknaden. Men för varje demokrat torde valframgångarna för partier som Lega Nord, Sannfinländarna, Jobbik och Ataka ses med oro. Dessa partier drivs i praktiken aldrig av liberala värderingarna. Oftast vill de ha en starkare nationalistisk stat som stänger gränserna, minskar multilaterala samarbeten och gör skillnad på människor och människor.

Den svaga ekonomiska utvecklingen och känslan hos många att EU är ett elitprojekt är två av de största hoten mot den liberala visionen om en tolerant och välmående europeisk union. Att säkerställa förutsättningarna för ekonomisk utveckling är avgörande för att vi ska kunna försvara vår unions framtid. Ska vi i framtiden stå för öppenhet eller isolationism? Kommer Europa återigen kunna bli världens globala ekonomiska centrum?

Tänk Singapore, Shanghai och Seoul för 20 år sedan. Hur såg de ut då? Tänk sedan på var de befinner sig i dag. Och fundera sedan på var de kommer att befinna sig år 2020. Hur vill vi själva att Europa ska se ut då? Stockholm? I Kina, Japan och Sydkorea produceras fler bilar än i alla länder i Nordamerika och Europa tillsammans. Ska vi kunna konkurrera globalt i framtiden måste vi investera

Vargen kommer? Populistiska och nationalistiska partiers väljarstöd i de senaste valet

Källa: parties-and-elections.de

långsiktigt och framtidsinriktat där EU-budgeten övergår från passiviserande jordbruksstöd till investeringar i forskning, innovationer och utbildning.

Tidningen *The Economist* gör varje år ett globalt demokratiindex som innehåller bland annat politiska fri- och rättigheter. Visionen för ett EU byggt på frihet och öppenhet måste ju vara att samtliga medlemsstater ska tillhöra världstoppen för demokrati. Därför är det mycket oroande att 19 av 27 medlemsstater hamnar på sämre plats 2010 än vad de gjorde 2006. Mänskliga rättigheter är inte bara livsviktiga värden i sig. I samhällen där de respekteras är det dessutom svårare för korruptionen att slå rot. Korruption skadar i sin tur inte bara demokratin, utan har också bidragit till den ekonomiska kris som nu skakar EU. Efter den arabiska frihetsvåren får vi inte heller glömma bort värdet av positiva förebilder för att demokratin

ska spridas i världen.

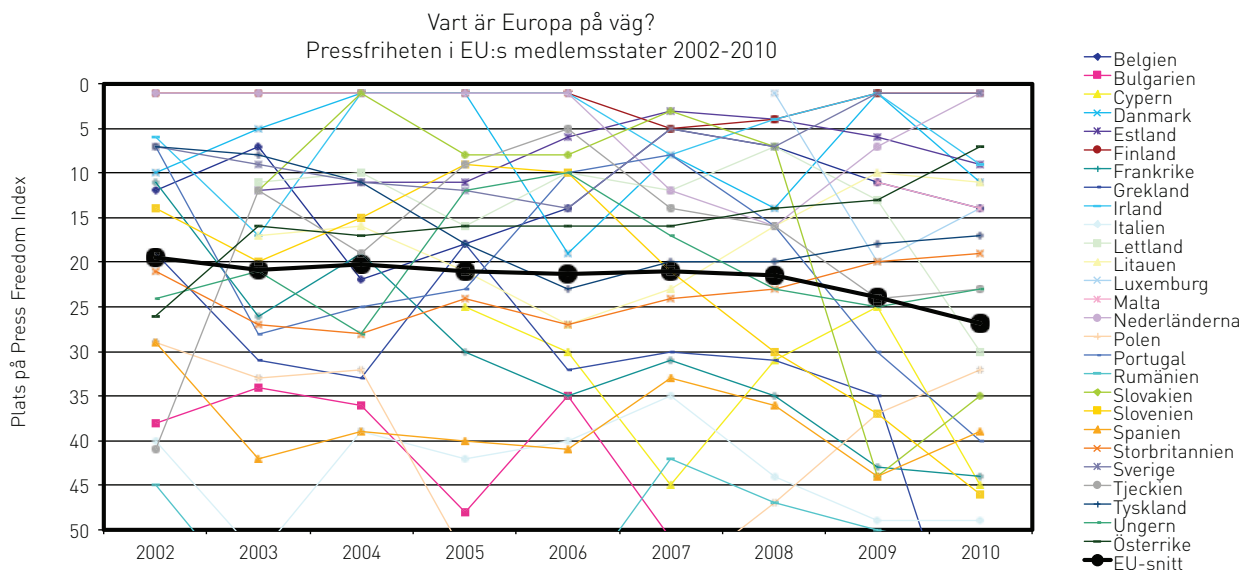
EU håller på att bygga upp en gemensam utrikestjänst som ska vara klar 2013. Utrikestjänsten samlar EU:s resurser på det utrikes- och säkerhetspolitiska området för att EU ska kunna agera mer samstämmigt och med större tyngd. EU har nu mycket att bevisa. Om vi inte kan leva upp till mänskliga rättigheter på hemmaplan, hur ska vi då trovärdigt kunna kritisera totalitära regimer när de förtrycker sina folk? Hur ska korruption effektivt kunna avslöjas om medielagar försvårar för den granskande journalistiken?

Pressfriheten hotas i EU:s medlemsstater

Vi kan konstatera att yttrandefriheten i dag allvarligt utmanas i vissa EU-länder. Organisationen Reportrar utan gränser har vid upprepade tillfällen uttryckt oro över den försämrade pressfriheten i flera EU-länder. Och tyvärr bekräftar 2010 års pressfri-

hetsindex farhågorna. Samtidigt som enskilda EU-länder håller pressfrihetens fana högt hamnar 14 av unionens medlemsstater oacceptabelt lågt. Frankrike har fallit till plats 44 och Italien till plats 49. Rumänien kommer tätt därefter på plats 52. Grekland och Bulgarien hamnar ännu längre ner och delar 70:e plats med Benin och Kenya. Det är visserligen i genomsnitt inga dramatiska förändringar som har skett i Europa under det senaste decenniet, men vi kan ändå se en tydlig nedåtgående trend som är bekymmersam. EU är långtifrån homogent när det gäller pressfrihet och gapet mellan medlemsländerna fortsätter att växa. EU riskerar att urholka sin position som världsledande i respekten för det fria ordet.

Vid årsskiftet 2010–2011 tog Ungern över det roterande ordförandeskapet i EU. Samma dag presenterar man en medielag som har liknats vid ett potpurri av de sämsta delarna av

Källa: Reporters Without Borders

medielagstiftningarna i EU. Endast Vitryssland och Ryssland har på vår kontinent lagar som kan liknas vid den ungerska medielagens värsta avarter. Europeiska kommissionen har kritiserat lagstiftningen hårt och Ungern har tvingats backa på ett par punkter. Men fortfarande har man ett medieråd som utses av det parlament som domineras av det konservativa regeringspartiet Fidesz och som övervakar samtliga typer av media. Den europeiska säkerhetsorganisationen OSSE har kallat rådets befogenheter för en maktkoncentration utan motstycke i europeiska demokratier.

Det finns tydliga kopplingar mellan pressfriheten och EU:s utvidgning och samarbeten med grannskapet. EU:s utvidgning är en utrikespolitisk succé. Att ena Europa genom att föra samman länder som tidigare låg på olika sidor av Berlinmuren är en historiskt enastående bedrift. Våren 2008 tog Sverige och Polen initiativ till att för-

djupa relationerna med de länder som närmast gränsar till EU i öster: Armenien, Azerbajdzjan, Georgien, Moldavien, Ukraina och Vitryssland. Östliga partnerskapet lanserades vid ett toppmöte i Prag i maj 2009. Vitryssland, Ukraina och Azerbajdzjan räknas till gruppen med mycket dålig pressfrihet i global jämförelse, enligt Reportrar utan gränser. Ukrainas försämringar av pressfriheten är påtagliga efter att den nyvalda presidenten Viktor Janukovitj tillträdde. Ett exempel på detta är försvinnandet av chefredaktören Vasyl Klymentev. På ett år har Ukraina fallit från 89:e plats i världen till 131:a plats. Därmed är landet tillbaka på samma relativa position som de hade 2003, före den orangea revolutionen.

Enligt pressfrihetsindexet är situationen i Ukraina under det senaste året att likna med den i Irak och Kambodja. Länderna på Balkan, vilka samtliga har uttalade ambitioner att närma sig EU och slutligen bli medlemmar, lig-

ger i ett spann från Bosnien Hercegovina på 47:e plats till Serbien på 85:e plats och Montenegro på 104:e plats. Det placerar Montenegro i sällskap med de afrikanska länderna Angola och Niger. I 2010 års rapport om läget i medlemskapsförhandlingarna gav Europeiska kommissionen en klugen bild av yttrandefriheten i Turkiet. Å ena sidan hävdade man att debatten har blivit mer öppen och fri. Å andra sidan beskrev Bryssel en lång rad tecken på tilltagande begränsningar och förtryck. Det är beklämmande att mer eller mindre harmlösa skämt om Kemal Atatürk fortfarande kan anses vara kriminella. Mellan maj 2008 och november 2010 blockerades YouTube för att det fanns ett filmklipp som ansågs vara "brott mot Atatürk".

EU måste också värna pressfriheten för att vara en motvikt till Ryssland i östra Europa. Mordet på Anna Politkovskaja är förmodligen det mest kända övergreppet på pressfriheten

i landet. Sedan muren föll för 20 år sedan har det dödat fler journalister i Ryssland än någon annanstans. Bara under de senaste tio åren har 200 journalister mördats och tusentals misshandlats. De flesta som dödas är relativt okända journalister från medier i områden långt från Moskva.

De höga siffrorna är tydliga mätare på ofriheten i landet. Men den kanske största ofriheten är att inte kunna skriva hela sanningen; att journalister tvingas begränsa sig själva genom en påtvingad självensur. Yttrandefriheten måste bevaras till kommande generationer. EU har en skyldighet att hålla pressfrihetens fackla högt i en värld där en majoritet av mänskligheten inte får tycka, tänka och tro fritt.

EU har en skyldighet att hålla pressfrihetens fackla högt i en värld där en majoritet av mänskligheten inte får tycka, tänka och tro fritt.

Svagt skydd av yttrandefriheten och minoriteters rättigheter

I 2012 års Europa kan det fortfarande vara förenat med livsfara att gå hand i hand med den man älskar. Runt om i EU:s medlemsstater möter homo-, bi- och transpersoner fördomar och förtryck. Detta står i direkt strid med EU:s värderingar. En rapport från EU:s byrå för grundläggande rättigheter från 2010 visar att skyddet av hbt-personers mänskliga rättigheter spretar i EU-länderna.

De tre huvudproblemen inom unionens gränser är våld, diskriminering och osynliggörande. Medan flera

länder i unionen går framåt står andra länder still och stampar eller till och med backar. Att säkerställa att Prideparader kan genomföras är ett viktigt stöd för principerna om yttrande- och mötesfrihet och icke-diskriminering. Men dessa principer respekteras inte av alla medlemsländer. När en Prideparad ägde rum i Helsingfors häromåret skadades ett 30-tal personer efter en välplanerad attack mot paraden. År 2009 antog Litauens parlament med stor majoritet en lag som förbjuder främjande av homosexualitet. Och året därpå skrev ett 50-tal litauiska parlamentariker under en petition i syfte att stoppa den första Prideparaden i Vilnius. Den litauiske riksåklagaren drog då in demonstrationstillståndet, men i sista stund kunde paraden ändå genomföras, mycket tack vare massiv kritik från omvärlden. År 2009 var Baltic Pride nära att inte få genomföras i Lettland. Och precis som i Litauen drogs demonstrationstillståndet plötsligt in av myndigheterna. En oberoende domstol återgav dock tillståndet. Precis som i Litauen var det internationella trycket viktigt även i detta fall.

I dagens Europa är det inte bara hbt-personer som får sina mänskliga rättigheter trampade på. Även andra minoriteter är hårt utsatta. I Ungern är det inte bara situationen för pressfriheten som är oroande, utan även behandlingen av romer är alarmerande. Romerna är den största etniska minoriteten i Europa och har förtryckts och bespottats sedan århundraden tillbaka. I Rumänien hölls romer till och med som slaver in på 1800-talet. I

Ungern har de senaste åren flera romer mördats. Detta samtidigt som det antiziganistiska partiet Jobbik bildats och vunnit allt större väljarstöd.

Jobbik har en paramilitär gren, det ungerska gardet, som trots att det har förbjudits ändå fortsätter att verka. De har bland annat marscherat i uniformer genom romska kvarter och de utmålar judar, romer, homosexuella och kommunister som hot mot Ungern. Jobbik tog initiativ till den paneuropeiska organisation av högerextrema partier som bildades i oktober 2009 i Budapest, Alliance of European National Movements (AENM). Alliansen består utöver Jobbik av British National Party, belgiska Front National, italienska Fiamma Tricolore, franska Front National och svenska Nationaldemokraterna.

Tydligare krav på respekt för mänskliga rättigheter

I Europa måste vi ställa tydligare krav. På samma sätt som ledarskap, visioner och handlingskraft krävs för att skapa ordning och reda i EU-ländernas ekonomier krävs desamma när det gäller att öka respekten för mänskliga rättigheter. Det går inte att vara trovärdig i sitt stöd för reformer under den arabiska frihetsvåren eller i sina demokratikrav i biståndspolitiken när EU:s medlemsstater samtidigt tillåts trampa på de mänskliga rättigheterna.

Artikel 2 i Lissabonfördraget slår fast att EU:s konstruktion vilar på frihet, demokrati, jämlikhet, rättsstat och respekt för mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet. Artikel 7 gör det möjligt att vidta åtgärder mot medlemsstater som bryter mot EU:s

grundläggande värden. Ytterst kan det leda till suspendering av vissa av medlemsstaternas rättigheter, inklusive rätten att rösta i Ministerrådet. Redan 2003 lade Europeiska kommissionen fram ett offentligt meddelande om artikel 7, med en hög ambition att övervaka de grundläggande rättigheterna och snabbt reagera på överträdelser. I dokumentet konstateras att Europeiska kommissionen har fått både utökad ansvar och utökad makt. Tyvärr är ambitionen i stort sett oförverkligad. Någon systematiserad granskning sker ännu inte via de centrala EU-organen.

För att öka respekten för mänskliga rättigheter är det tydligt att något måste göras. Två förslag är:

- Ett transparent rankings-system som visar hur väl EU:s medlemsstater lever upp till fördragets grundläggande värden och stadgan för grundläggande rättigheter.
- Ett sanktionssystem för att garantera att EU:s medlemsstater respekterar grundläggande mänskliga rättigheter. I de fall ett land grovt bryter mot

sina åtaganden om skydd av de mänskliga rättigheterna bör Europeiska kommissionen vidta sanktioner, exempelvis genom att ekonomiskt straffa landet.

Att genomföra dessa två förslag vore att ta ett steg mot att förverkliga en union av värderingar. Den som bryr sig om Europas framtid måste värna hållbara finanser och samtidigt, med kraft, slå vakt om våra grundläggande värden.

I inledningen nämnde jag Simone Jacob som fick numret 78651. Hennes mamma, pappa och bror överlevde inte Förintelsen. Men Simone överlevde döds lägret Auschwitz. I dag är hon känd som Simone Veil, som blev Europaparlamentets första ordförande sedan Europaparlamentsvalen infördes

1979, den första kvinnliga ministern i Frankrikes historia och som såg till att franska kvinnor både fick rätt till fri abort och preventivmedel som p-piller. Numret 78651 är numera ingraverat på ett svärd tillsammans med den franska revolutionens ledord: frihet, jämlikhet och broderskap. Veil mottog svärdet när hon blev den sjätte kvinnan på 375 år att bli invald i Franska akademien. När populistiska och protektionistiska vindar blåser in över Europa är det bra att påminna om Simone Veils kloka ord:

Jag sätter mitt hopp till Europa, ett Europa som har att övervinna hat och barbari, som förbinder sig att uppnå fred och solidaritet mellan de europeiska folken.

FÖRFATTAREN:

Birgitta Ohlsson är EU- och demokratiminister. Underlaget för denna briefing utgjorde Frivärlds första Politkovskajaföreläsning, en seminarierie om yttrandefrihet där Birgitta Ohlsson var invigningstalare.

Foto: Johan Ödmann

Detta är Frivärlds första briefingutgåva under 2012.

Tidigare utgivna rapporter och briefings är:

"Lärdomar av den baltiska finanskrisen, 2007 – 2010", Anders Åslund, juni 2011

"Mot oddsen och oligarkerna", Pauls Raudseps, september 2011

"Utvecklingen efter arabiska våren – från kleptokrati till kapitalism?", Susanne Tarkowski, september 2011

"Svensk militär solidaritet kring Östersjön: Tre scenarier", Karlis Neretnieks, oktober 2011

"Europarådet – Reformering eller marginalisering", Göran Lindblad, december 2011

"Presidentvalet i USA: Isolationism på marsch?", Anders Edwardsson, januari 2012

This shall not be copied without the permission of The Stockholm Free World Forum.

Copyright © 2012 All rights reserved.